

ОБРАЗ МАЙДАНУ В НОВІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ПОЕЗІЇ

Наталя Янусь

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
та методики їх викладання, Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

ABSTRACT

Artykuł skupia się na zjawisku współczesnej poezji społecznie zaangażowanej. Autor analizuje koncepcję „poezji zaangażowanej” we współczesnej literaturze i wyróżnia jej specyfikę. Dzisiejsi poeci zwracają się ku poezji o tematyce społecznej w celu opisu wydarzeń, które występują w państwie i społeczeństwie. W kontekście ukraińskich wydarzeń politycznych i społecznych, kluczowym dla poezji społecznie zaangażowanej staje się fenomen majdanu, który jest poddany szczegółowej analizie w tym artykule.

Słowa kluczowe: poeta, poezja społecznie zaangażowana, podmiot, majdan, polityka.

The paper deals with the problem of modern social poetry. The author analyzes the concept of “social poetry” in modern literature and distinguishes its specificity. Modern poets are turning to the social poetry with the purpose to describe the events that occur in the state and society, and this appeal is not less important for them than appeal to the social and cultural events. In connection with the Ukrainian political events, the image of maidan becomes the main image in the modern social poetry that is analyzed in this article.

Key words: poet, social poetry, image, maidan, politics.

У статті зосереджено увагу на соціальній поезії сьогодення. Авторка аналізує поняття «соціальної поезії» в сучасному літературознавстві та виокремлює її специфіку. Сучасні поети звертаються до соціальної поезії з метою опису подій, які відбуваються в державі та суспільстві, і це звернення для них не менш важливо, ніж звернення до подій соціальних та культурних. У зв'язку з українськими політичними подіями, ключовим у соціальній поезії стає образ майдану, який і аналізується в даній статті.

Ключові слова: поет, соціальна поезія, образ, майдан, політика.

Соціальна поезія — це відгук на те чим живе суспільство в даний час, і не дивно, що тема майдану, з огляду на останні події в Україні, знайшла своє відображення в ній. Соціальна поезія в сучасному літературознавстві залишається малодослідженою, нами не було знайдено літературознавчих розвідок з даної тематики, окрім статей російських авторів Т. Потапової «Нова соціальна поезія» [3] та Д. Кузьміна «Політичне в сучасній літературі: предмет, матеріал, рамка» [2]. У жанрі соціальної поезії творять Сергій Жадан, білоруський поет Андрій Хаданович, Юрій Винничук, Аркадій Штипель, Дмитро Лазуткін, Остап Сливинський та ін. Отже, актуальність даного дослідження визначається відсутністю у вітчизняному літературознавстві спеціальних праць, присвячених вивченню образу майдану в соціальній поезії.

За визначенням Т. Потапової: «Соціальна поезія — зачіпає нагальні про-

блеми суспільства, звертає на них увагу. Інколи даний різновид поезії перегукується з «громадянською лірикою». Поетичний текст виглядає дещо недбалим, «непоетичним»: почасти немає ні розміру, ні рими, ні вирівнювання рядків, лексика і синтаксис передають розмовну, грубувату мову роздратованої людини, яка розрахована на різку емоційну реакцію з боку споживчого товариства» [3, с. 231].

Соціальну поезію влучно описує російська поетеса Поліна Барскова: «Ни поэтом, ни гражданином никто быть не обязан: как и всё на свете, это с тобой происходит в силу сложнейшего сочетания причин, внешних и внутренних, — и тогда ты вдруг обнаруживаешь, что не можешь не быть тем или иным. Допустим, Фанайлова иногда не может не писать стихи, связанные с военными и национальными стигмами современной России, Гронас иногда не может не писать стихи о состоянии беженства и отщепенства в современном мире, и так бесконечно — до Александра Блока, который, я подозреваю, и рад был бы не писать стоившие ему остатков равновесия и разума «Двенадцать», но не мог» [4].

Д. Кузьмін наратує: «Поет, будучи одночасно громадянином, відчуває природну потребу висловити свою громадянську позицію, але не знаходить можливості зробити це у віршах, бо естетично дана проблематика для нього вичерпана або неможлива, а єдиною життєздатною формою такого висловлювання являється вислів-рамка» [2].

Зараз, на думку Д. Кузьміна, соціальна поезія, проблематизується через стан умів в суспільстві й громадянську самосвідомість суб'єкта, але з фокусу суспільної уваги її може витіснити поезія спрощена, що побутує на поширених стереотипах і що йде назустріч запитам публіки, не зацікавленої в роботі над собою [2].

Сучасні поети Андрій Хаданович з Білорусії та Сергій Жадан з України зазначають, що в їхніх країнах, де громадянська самосвідомість і політична ангажованість принаймні у деяких соціокультурних груп вельми загострені, громадянська і політична тема являють собою серйозну спокусу для автора, оскільки значно додають йому популярності поза всякою залежністю від художньої спроможності; тому, наприклад, в Білорусії протягом 1990-х років багато поетів утримувалися від прямого політичного висловлювання, і вже в 2000-ті нове поетичне покоління стало переламувати цю тенденцію, поєднуючи в своїх віршах цивільний початок і загострену індивідуальність (вірші Вальжини Морт та Марії Мартисевіч) [1].

Все більше сучасних поетів звертаються до соціально-політичного як до матеріалу для поетичного висловлювання, і це звернення для них не менш важливо, ніж звернення до подій соціальних та культурних. Образ майдану є ключовим в сучасній соціальній поезії, почасти він перегукується, а інколи отожднюється з Євромайданом. Це й не дивно, оскільки Євромайдан породив сплеск соціальної активності, а звідси відповідно — сплеск соціальної поезії, яка звучить як народний маніфест.

У соціальній поезії наявні прагнення конвертувати свою присутність у місці соціальної напруженості в символічне вираження. Мовчання тут недоречне. Був на мітингу — розкажи про це. Був затриманий — розкажи про це. Це хроніка протистояння системі хроніка, яка твориться зараз, в наш час.

Як вже зазначалося, у жанрі соціальної поезії творять Сергій Жадан, Юрій Винничук, Аркадій Штипель, Дмитро Лазуткін, Остап Сливинський та ін.

Образ майдану ми зустрічаємо в поезії Сергія Жадана «На цьому майдані все надиво пов'язане»:

На цьому майдані все на диво пов'язане,
Тут вічні дощі — тож танцюй у дощах.
У мокрому повітрі хай руки в'януть,
А дощ хай від сну захища.
Шкіра цегли занадто вразлива, як видно,
Щоби щось говорити про міць і крицю.
Руїни нам найбільш відповідні —
О ці навік архаїчні вкраїнці!
Нас все менше стає... Пливемо, кимось звані.
Залишається вільно слухати музику.
Хай відіб'ється смуток сережками дзвонів
У склепіннях барокових нашого мозку.
Втім, нам краще від інших — нам легко і світло,
Ми ж то бачим, хоч тьмяно, проте — надійно,
Як висвітлює конус жовтого світла
Серед неба загублену нами надію [5].

Відповідно до психічного стану ліричного героя навколишня дійсність повною мірою відповідає його настроєві. Образ майдану побудований на образі вічних дощів, що відразу надає всій поетичній тканині песимістичного настрою. Це не той літній дощ, після якого завжди сонечко й веселка, навпаки — цей дощ навіть роз'їдає «шкіру цегли», робить із будинків (природного захисту людини) руїни. Лексема «руїна» в даному контексті у свідомості українця також викликає асоціацію з періодом Руїни, який історики пов'язують із занепадом держави в усіх сферах суспільного життя. Ліричний герой бачить, що скоро ніде буде знайти притулку від стихії. Персоніфіковані майдан та будівлі, що наділені шкірою, також стають вразливими: шкіра — ненадійний захист. Смуток, депресія володіють навколишнім простором. Поява надії, освітленої жовтим кольором, тонка іронія ліричного героя, що також є істотним впливом постмодернізму на свідомість автора.

Образ майдану присутній і в поезії «Вічна війна» поета з Нью-Йорку, українського емігранта Василя Махна:

що відбувається там на Майдані?
під ці перестуки барабанні
що в тім повітрі горить і горить?
знову війна але хто з гемороєм
навіть не стане останнім героєм
хай барабан не мовчить! [5]

Як бачимо автор розпочинає свій вірш риторичним запитанням, яке не знаходить відповіді в тексті поезії, але заставляє задуматися слухача/читача. Майдан постає перед читачем як неспокійне місце де чути стукіт барабанів, також на майдані щось горить, бачимо також заклик у звуці барабану до активних дій.

Далі автор говорить, що це все ж таки війна і барикади возвели неспроста.

ця барикадна війна серед міста
кров убієнних тиха і чиста
сніг їх бинтує й оплаче їх сніг

навіть не ті що кидають запали
навіть не ті що півночі співали
перепросивши себе і святих [5].

Образ майдану з морозними крижаними вітрами зустрічаємо і в наступному вірші Василя Махна «Лютнева елегія». Сьогодні у автора з'явилася нова муза — поранена медсестра Олеся Жуковська, яка на своїх тендітних плечах виносила поранених та мало не померла від кулі снайпера:

нині муза — оця медсестра
із пораненням в шию
на майданівських зимних вітрах
на війні для якої пора
й наші крила пошили [5]

Майдан у поета наповнений людьми, це не майдан-пустка, це майдан-натовп на якому можна побачити медсестер, студентів і навіть двохсотлітнього Шевченка. Хочеться відзначити, що у поезії присутньо багато анатомічних подробиць: кров, кишки, легені, у деякій мірі це нагадує поезію війни Ф.Г. Лорки.

Події на Майдані описує також у своїй поезії київська поетеса Євгенія Більченко. Чіткого образу майдану в поезії немає, проте відтворено події, які відбувалися в центрі нашої столиці:

Я — мальчик.
Я сплю, свернувшись в гробу калачиком.
Мне снится футбол. В моей голове — Калашников.
Не вовремя мне, братишки, пришлось расслабиться!
Жаль, девочка-врач в халатике не спасла меня...
Я — девочка-врач.
Я в шею смертельно ранена.
В моём городке по небу летят журавлики
И глушат Wi-Fi, чтоб мама моя не видела,
Как я со своим любимым прощаюсь в Твиттере... [5]

У поезії «Хайку революції» Тараса Слівінського зі Львова постає образ задимленого майдану на який йдуть люди, щоб вистояти і нескоритися:

Дим у руках.
Ніби йдеш з цими людьми
лісистим хребтом.

*

Ідуть на площу.
Приводять життя, ніби
дітей до школи.

*

Хай тільки нас
не виселять з наших тіл —
ми вистоїмо [5].

У поезії «Ой засвіти, місяченьку» київського автора Дмитра Лазуткіна Майдан весь у пільмі та закіптюженому снігу, на нього збираються тричі зражені люди на віче, щоб покласти край облудній владі, яка прикидається доброю до людей, а поза спинами віддає наказ стріляти в натовп:

Бунту і спротиву прагне душа,
кров'ю насититься.

Сніг закіптюжений, свіжа іржа,
жодного місяця.
Спільна провина, болотна купіль,
зраджена тричі.
Ось вам і рана, ось вам і сіль,
ось вам і віче [5].

Не можемо не згадати поезію Бориса Херсонського, хоча вона і написана російською мовою, але автор наголошує на тому, що він український поет. Борис Херсонський описує майдан-пустку, на якому все було: народний протест, лилася людська кров, змішувались мітингувальники і «Беркут», тітушки і лікарі, але усе це швидко забудеться як страшний сон, стане історією людського спротиву, і невідомо чи зроблять люди з цього висновки:

зачистят площадь замоют пятно на странице
новойшей истории им легко притвориться
что колокола звонили и дымилло кадило
а больше у нас никогда ничего не происходило
была нарядная ёлка и карнавал новогодний
веселые добрые маски обитателей преисподней
были головы в шлемах и ноги в тяжелых ботинках
все было как нарисовано на нелепых картинках
акварелью и карандашами дети расцветят раскраску
красным лужицу крови зеленым военную каску
черным тоску и горе серым течение будней
чем ужасней история тем она неподсудней [5]

У іншому вірші даного автора образ майдану ототожнюється з чорним кольором, і це не дивно, адже він наповнений «чорними колесами» та людьми, які своїми «чорними справами» довели Україну до плачевного стану. Народне терпіння закінчилось, люди вийшли на Майдан — символ свободи та надії:

На черной площади жечь черные автопокрышки.
Глотать черный дым — до одышки или отрыжки.
Но жить под ярмом — ни за какие коврижки,
ни за какие денежки, ни за какие льготы,
ни за посулы хорошей жизни и легкой работы,
ни за чиновное кресло, ни за долю в неправом деле [5].

У поезії «Йолка», ще одного представника української діаспори в США Миколи Воськала, образ майдану переплітається з образом новорічної ялинки, яку було там встановлено, але її таку дорогу і оснащену модерновою апаратурою знівечили вандали, яким потрібно було будувати барикади. Автор у саркастичній манері говорить про серйозні речі:

на майдані у столиці
там же де обично
стали монтувати йолку
до свят новорічних
вопшем в це зелене диво
вбухали немало
але сталась катастрофа —
прибігли вандали
й почали її ламати
люто, без пощади

бо їм треба, помімаєш,
строїть барикади
чим нанесли непоправні
матер'яльні збитки
але гроші це дрібниці
найважливіше — дітки
та заради тих, що вдома
сидять із батьками,
тих, що спали на майдані
беркут бив ногами... [5]

Отже, нами було проаналізовано образ майдану в сучасній українській соціальній поезії. Варто відзначити, що образ майдану в соціальній поезії має дуалістичне значення, в першому — це майдан-натовп, людський вир, у другому — це майдан-пустка, де усе вже відбулося та увійшло в історію. Майдан постає символом нескореності, людського спротиву, на майдані палять колеса, йде чорний сніг, гинуть люди та й музи там незвичайні — дівчата-медики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биеннале поэтов в Москве. Международный поэтический фестиваль. Круглый стол «Социальная поэзия. Что это такое?» [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.litkarta.ru/projects/msk-biennale/news/2009-11-26-exlibris/>
2. Кузьмин Д. Политическое в современной литературе : предмет, материал, рамка / Дмитрий Кузьмин // Майские чтения. — № 2. — [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://may-almanac.chat.ru/num2/40kuzmin.htm>.
3. Потапова Т. С. Новая социальная поэзия / Т. С. Потапова // Уральский филологический вестник. Серия : Драфт: молодая наука. — Выпуск № 4 / 2012. — С. 231–237.
4. Поэтическое / Политическое // Воздух. — 2011. — № 2-3. — [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.litkarta.ru/projects/vozdukh/issues/2011-2-3/politics>.
5. ШО. Соціальна поезія [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://sho.kiev.ua/article-sho/113101>